

ERA.T-76.1.1608

P-1767

EESTI NSV MINISTRITE NÕUKOGU RIIKLIK EHITUSKOMITEE
VABARIIKLIK RESTAUREERIMISVALITSUS

OBJEKT: Kirna mõisahoone

ŠIFR. NR.:

TELLIJA: ENSV MN Riiklik Ehituskomitee

TEOSTAJA: Vabariiklik Restaureerimisvalitsus

Ajalooline õiend

end. Kirna mõisahoone kohta

Juhataja:

/V. Saks/

Peainsener:

/P. Sepp/
Peaarhitekt: /K. Aluve/

Projekt-jaoskonna
juhataja:

/A. Joomsaar/

Peaspetsialist
ajaloo alal:

Peaspetsialist
arhitektuuri alal:

Objekti autor:

/E. Parek/

Proj. peain-
sener:

/R. Parts/

Ajalooline üzend

end. Kirna mõisahoonele

Paide rajoonis, Türi k/n.

Järvamaal toimus muistse vabedusvõitluse ajal sakslaste sissetung 1219.a. Stensby rahulepinguga 1238.a. tunnistati Järvamaa ordule kuuluvaks, mitte taanlastele. Ordu administratiivse üksuse Järva foogtkonna residentsiks oli tugev Paide linnus. Ent Türi kihelkond ei kuulunud Paide foogtkonda, vaid allus Viljandi kontuurkonnale Türi-Alliku ordumõisa kaudu. Peale orduriigi kokkuvarisemist Liivi sõjas Langes kogu see maakond 1561.a. Rootsi riigile. Nuid liideti ka Türi kihelkond administratiivselt Järvamaaga.

Ordu ajal oli lüliniks antud rüütlimõisade arv Järvamaal väga väike. Ka ugelt suurem osa siinest maavaldusest oli ordu enese käes. Peale Liivi sõja ja sellele järgnenud Rootsi-Poola sõja (1600-1608) lõppu algas maajagamine Rootsi valitsuse poolt: osmajoones Rootsi ülikutele, sõjaväe teenakatele ohvitseridele. Osalt toimus see palgavõlgnevuse katteks, sest Rootsi riigikassa oli tihti tühi.¹ Kuningas Gustav II Adolf soosis oma aadlit, jagades sellele rohkesti riigimaid,²

¹ E.Schilling. Die Rittergüter Järvens seit der Schwedenzeit. Hannover, 1970. l.5.

² EBB 2 1970. l.477.

eriti uutel vallutatud aladel.

Rootsi võimu algusest peale moodustas Rootsi (hilj. Eesti kubermang) tervikliku administratiivse üksuse residentsiga Tallinnas, kus asus asehaldur. Tallinna asehaldurkond jagunes linnuste-lähnideks, eesotreas läänide asehalduritega. Rootsimaal oli neid 6: Haapsalu, Lihula, Koluvere, Pайд, Rakvere ja Narva. Läänidest asehaldurid teostasid nii sõjaväelist kui ka administratiivset võimu koha peal. Nende kões oli ka jurist^dsicon.³

Järjelikult oli Hans I v. Fersen - Kirna mõisa rajaja - külalitki kõrgeks rootsi riigivõim esindajaks Rootsimaal, kuna ta oli Haapsalu asehalduriks.⁴ Fersenid on vana aadli suguvõsa, Rootsimaa al juba 16. sajandil, pürit Saksamaalt Müenburgist. 1674 - sa avad rootsi vabahärra tiitli, 1712 - rootsi krahvid, 1795 - vehe krahvid.⁵

Gustav Adolfi ⁿrootsiatsiconina (18.II.1614) sai Fersen maid Järvamaal, Läänemaal ja ka Soomes.⁶ Järvamaal sai Fersen järgmised milled: Vissuvere - 7 adramaad, Kassamaa (Kastma) - 10 adramaad ja Kirna - 4 adramaad. 1623.a. lisandus neile veel Vireka mõisa (Hanefer) ja Pala mõisa. Neist milled moodustas Fersen oma mõisa keskusega Kirnas, millest sai mõisa nim.

Aastal 1627 on mõis juba olemas.⁷ Ryebeki kirikvisitsatsioon, milles loetletakse Järvamaa sakslastest kogudust-liik-

³ Rootsimaa rootsiaegse kindralkuvernieri arhiivi katalog I. Tartu, 1935. l.27.

⁴ Schilling: Die Rittergitter Järvens, l.144.

⁵ Deutsch-Baltisches Biographetes Lexikon 1710-1960. Bühge, 1970.

⁶ Schilling: Die Rittergitter, l.144.

meid ja nende maaomandeid, mainib Türi kihelkonn⁷ Hans For-
seni - Haapsalu asevalitsejat ja tema mõisa Kirmte.

Kirna mõisa Hans v. Fersen'i omendina mainib veel a. 1639
Järvamaa "Münsterolle" ja riigile antava veskivilja "Rulla
⁸ 1641".

1649.a. mainitud "Eesti Rüttelkonna hobukült" - Järvamaal
⁹ "Hansz Perszen der Jünger var Kirrma" ei ole enam mõisa ra-
jaja Hans I v. Fersen, vaid selle poeg Hans II v. Fersen. End.
Haapsalu asehaldur suri 1641.

Haapsalu asehaldurkond kadus juba 1625, kuna Rootsi va-
litsus mäls Haapsalu lossi, linna ja kogu suure maawalduse
¹⁰ krahv Jakob Pontusson de la Cardie'le. XVII sajandi II vee-
randist hakkasid linnuste lähenid kaduma - ja Tallinna kind-
rallubermang jagnes nii 4 kreisiks.

Aasta 1 1680 võeti Stockholmis riigipüeval vastu otsus
riigile taga stada suured, eelmiste kuningate poolt aadlike
jagatud lähenid. Suurmõisade reduksioon ulatus ka vallutatud
provintsidele - ka Eesti- ja Liivimale. Sellega püüdis ku-
ningas Karl XI (1655-1697) parandada riigimajandust ja piira-
ta kõrgaadli mõju.¹¹ Eesti lubermangus redutseeriti peamiselt
Rootsi teenistuse eest saadud mõisad, kuna põlist kohaliku
aadli maaomandit vihe puudutati. Järvamaal redutseeriti mõisu
suhteliselt kõige rohkem, kuna siip oli vihe vanu ordusegseid
aadlimõisi.

⁷ Ungern-Stenberg, P. "Materialien zur Gütergeschichte Järvens"
Reval, 1912. l. 89.

⁸ Ungern-Stenberg, Materialien, l. 113-114.

⁹

Ungorn-Stenberg: Ein Beitrag zur Güter u. Familiengeschichte des
Estlands zur Schwedisch. Zeit. Reval, 1910. l. 19.

¹⁰ Eestimaa rootsiaegse kindralkub. Arhiivi katal. I. Tartu,
1935, Bessöna, l. 23.

¹¹ EME 3 1971, l. 431.

Tiri kogudise kroonikast¹² aast. 1695 nimel, et kihelkonna mõisad pea köik on muutunud riigimõisadeks. Kihelkonda on jääinud ainu eramõisana - kroonikes "Deikill", peab mill olema "Teekal" (Lokuta), mis on vana aadlinõis 15. sajandist.¹³

Reduktsiooni alla langenud Kirna maksab kirikule kihelkondist 24 3/4 adramaalt, pool sellest rukkis, pool odras. Kuna ühigistatud mõisad jäeti rendile end. omanikkude kitte, on Kirna valdajad ikka Personid.

Schillingi andmeil on niiid mõissapidajaks kolmas Fersen (Heinrich, aastast 1679 peale).

Talle järgneb ta poeg Hans Heinrich v. Fersen, kollekt 1720 Vene valitus mõisa restituerib.¹⁴ Hiljem saab H.H.v. Fersenist Eestimaa maanõunik. Ta on ka Laupa mõisa omanik 1724.

Meid huvitab peamiselt kicimus - milline oli Kirna mõisa hirrestemaja toll ajal. Kas kivist hoone või puust? Kicimusele leiame vastuse Eestimaa rootsiaegse kindralkubernerri arhiivis leiduvates reduktiooni läbiviimisel koostatud mõisade inventarides, antud juhul Järvenamaa mõisade ombs.

16.aug.1686 aastal esitatud Kirna mõisa "inventarium"¹⁵ mainib puust hirrestemaja vaid 3 aknaga fassaadil ja hoone on sama katuse all viljaaidaga (Kleete). Peale hirrestemaja mainiteks mõisas veel sauna, aita ja vankrikuuri (koos), talli ja karjalaute. Mõisaomanikuks on korvet Heinrich v. Fersen.

¹²

RAKA f.1237 n.2. sū.5.

¹³

Schilling, Rittergitter, l.154.

¹⁴

RAKA f.854 n.1. sū.258.

¹⁵

RAKA f.1. n.2. sū.942. lk.1037.

Väärrib mairimist, et kogu Türi kihelkonnas, veel enam kogu Järvenaali ei maini redutseerita vate mõisade inventarid kivist elamuid.

See on täiesti kooskolas etnograaf Gustav Ränga Rootsia arhiivmaterjali põhjal kirjutatud teosega meie vanadest mõisadest.^{15a}

Põhjasõjaegne maa laastamine - nii milade lni ka mõisa - põhjustas suurt vaesumist ja pikajalist majanduslikku põdemist. Sõjaga kaasnev katk, mis hivitas üle poole Eestimaa maarahvast, andis omakorda hoobi ka mõisanajapidamistele, põhjustades suurt pundust tööjööst. Kõik andmed 18. sajandi esimesest veerandist toonitavad maa rasket olukorda.

Kirna omanik kapten Hans Heinrich Fersen ei saa mõisa restitueerimisest kaus rõõmu tunda, kuna sureb aastal 1724. Tema perekonnale jätab suur maavaldis Kirna ja Latpa mõisadega eestas. Ja perekond on ka väga suur. Ajavahemikul a. 1712-1725 sündinud talle 6 pooga ja 4 tütar. 1726.a. Landrolle nimetas Kirna omanikuks naabörniku lese Anna Barbara v.Ferseni, sind. v. Vietinghofi. Omanik on tema ka veel 1744.a.¹⁶

Mõisaomanikkudega jürgnevad tema ja naabörniku pojad:
1747 - Carl Gustav v.Fersen, 1771 - Hermann Friedrich v.Fersen,
1782 - Otto Wilhelm v.Fersen.

A.W.Hupeli 1782.a. ilmunud teoses¹⁷ on Kirna kohta: "Kirna Reopal. Herr Obristlieutenant Baron Otto Fersen. 26. Haken. Wird von vielen Kirnal genannt, auch Kirna geschrieben. Hat ansehn-

^{15a} Gustav Rink: Die älteren baltischen Herrenhöfe in Estland. Uppsala, 1971.

^{16.} Schilling, Rittergitter, 1.144.

¹⁷ A.W.Hupel: Topograph.Nachrichten.Dritter u. lefftte r Bd. Riga, 1782. 1. 522.

lichen Wold gegen Weissenstein. Das von Stein erbaute Wohnhaus des Hofs fällt mit ins Auge." Tölkes: "Kirna, Reopalu. Härra oberstleitnant parun Otto v. Fersen (omanik) 26 aadramad (*sueerus*). Paljud nimetavad nõisa Kirnal, kirjutatakse ka Kirnax. Omab killaldaaselt metsa Paide kandis. Kivist ehitatud mõisaolam, paistab silma."

Mõisamaja paistab töesti silma - juba oma esendi tõttu mõlveerul otse Paide-Türi maantee ääres, mis kulges tegelikult läbi mõisastidam. Veel enam paistis silma Hupeli ajal, kui varjavad paud pundusid ja ouur kivishitus oli haruldasen: suur valge mä ja otse valitses vaadet.

Kivimaja peaks olema ehitatud hiljemalt 70-aastatel, - et Hupel jõuaks seda mainida. Jürjelikalt Hermann Friedrich v. Ferseni ajal- või varem.

Ae 1782 surib Kirna omanik Otto Wilhelm v. Fersen. A. 1784 abiellub viimase Kirna Ferseni (Otto Wilhelm) ainus tiltar ja pürija Helena Dorothea. Tema peiguseks on diplomaat riigikrahv (Rooma riigikrahv) Johann Gustav v. der Osten Sacken. Ta on pürit Saaremaa Koljala nõisa Osten-Sackenite saast, ent on teinud Saksi Kurfürsti teenistuses hiilgava karjääri. Nii tollesagno Türi kirikuraamat kui ka tänapäevane Baltisaksa Biograafiline Leksikon loetlevad tema auminetusi (1762 - traguni rügemendi seff, 1772 - kindralmajor, 1780 - kindralleitnant, 1783 - kammerhärra). 1763 - 1789 on ta Saksi kurfürsti saadik ja tüisvolitusega minister Vene keiserliku hoovi juures. Abielumisel on ta juba 57.aastane (s. 1727). Baltisaksa leksikon nimetab teda Kirna omanikuks. Kuna ta surmamani täitis oma kohta Peterburis, oli Kirna rendile antud.

As 1790 on mainitud Kirna mõisa rentnikuna H.H.v.Brenenit.

1793.a. mainitakse Kirna mõisa omanikuna J.G.v.d.Osten-Sackeni leske Helena Dorothea't (s.Persen), kes on II abi-elus saanud vürstinna Cortsakovaks.¹⁹

As 1804 on Bestimma Rüütelkonna Järvamaa mõisoomnikkude nimestikus²⁰ Kirna mõisa omanikuks salanõunik krahv Sacken.

See on eelmise J.G.v.d.Osten-Sackeni nooren vend Karl Magnus. (sünd. 1733 Koljali mõisas). Tena kohta testab Baltiaksa Leksikon:²¹ ta oli 1761-1773 suurvärist Pauli (hilis. keiser Paul I) kasvatajaks, 1775-1784 Vene saadikuks Taanis, 1784-

1797 suurvärist Konstantini (dekaabristide troonikandidaadi) kasvatajaks. Ka tema kogu elu oli mõõdmud hoovi-ringkondades vastutusrikastel positsioonidel. Tema Kirnasesse tulekuga 1797 a. paistab ühenduses olevalt mõisamajale klassitsistlikude elementide kil gepookimine: sammaspordikus, saali klassitsistlikud ilustused, ümberehitused maja mugavemaks ja ajastu maitsele vastavalt nägemaks kujundamine. Üksikute detailide kõrgeklassiline tecetamine (samaste kapiteelid, saali laekarniis) osutavad noistrile, kelle Osten-Sacken arvatavesti Peterburgist kohale kutanb.

Kirnast kujundas K.N.v.d.Osten-Sacken oma vanapõlve kodu ja jõi siia surmani. Kirnas nii vara esinev uusgootika - (teravkaarsed aknad ja uked j.m.) võib olla seletatav lühines nähtusega. Saksamal, näiteks, on uusgootika nähtead juba 18.sajandi keskpaigas.²²

18 RAKA f.854. n.1 si. II/76.

19 Schilling, Rittergläser, l.144-145.

20 RAKA f.854. n.1. si. 924.

21 Deutsch Balt. Lexikon, l.566.

22 Hans Koopf. Deutsche Banknoten. Stuttgart, 1956, l.210.

Et tema Kirna mõisaga enam tegeles, kui talle vahetult eelnenud omanikud, tõestab ka fakt, et ta lasi a.1805 valmista Kirna mõisa kaartide-atlase.²³ Nahkküites kaunis atlas sisaldab reviisor titulaarnõunik Moritz v.Dreyeri valmistasatud kaarte. Mõisa omanikuna on nimetatud salanõunik ja kõrgete ordenite omanik v.d. Osten-Sacken. Tiitellehele on maalitud Osten-Sackenite nelja väljakuga vapp.

Kaart nr 7 kujutab Kirna mõisasüdant: lihtne pikliku põhiplaaniga härrastemaja, piiratud kaunist planeeritud pargiga. Nagu ütleb H.Uprus²⁴ ei tule mõisakeskuse ilmestamisel arvesse ainult mõisamaja, vaid ka kõrvvalhooned, rohked stiilsed majapidamishooned, mis iga mõisaansamblti moodustamisest osa võtsid sanaväärselt peahoonega.

XVIII-XIX sajandil kõikus hoonete arv kahe- ja kolmekümne vahel. Kirna kaartidel a.1805 võime hooneid mõisakeskus ja selle lähenas ünbrisest loetleda - 19. Osa majapidamishooneid jääb Paide-Türi teest teisele poole madalale jõeäärsele alale. Ülal mäel on suured rehehooned, küünid, tuuleveski. Loode pool ülal mäel on Kirna omanikkude matusepaik, rahvasuns "Kabelimägi".

Kuna mõisakaarte on kasutatud väga pika aja jooksul, on kaardile märgitud ka käesoleva ajandi algul rajatud Paide-Türi kitsarööpmeline raudteelõik, mis mõjub väga maljakalt ja desorienteerivalt vanal 1805.a. kaardil. Türi kirikuraamatut andmeil²⁵ suri riigikrahv Karl Magnus v.d.Osten-Sacken a. 1808 (74. aastasel) ja maeti Kirna kabelimäele. Veel 1929.a.²⁶ olid seal hauakivid terved ja leetavad.

²³ RAKA f.1355 n.1.sü.5."Atlas von den privaten Güthe Kirna bestehend in 29 Charten u. Beschreibung".

²⁴ Paide rajoonis 1962. l.156.

²⁵ RAKA f.854 n.1. sü.II76.

1811.a. on Kirna omanikuks krahv Karl v.d.Osten-Sacken,²⁷
Helena Dorothea ja Joh.Gustavi poeg s.1785 1855.

Temalt läheb mõis - tõenäoliselt müügi teel - Pilar v.
Pilchaude perekonna kätte. "Landrolle Enstlands 1816"²⁸ nime-
tab Kirna ja Reopalu omanikuna Georg Pilar v.Pilehau'd.

A.1818 on andmed Kirna kohta²⁹: maavaldus - 26 adramaad,
hingi - 387, omanik härra kindralmajor Pilar v.Pilehau.

P Pilar v. Pilshaud on Saksamaalt põlvenev aadlisuguvõsa,
said 1855 vene paruni tiitli.³⁰ Neil oli mõisu nii Eesti kui
ka Liivi kubermangus.

Esimene Kirna Pilar v.Pilehau, kindralmajor Georg, suri
55 a. vanuses 1830.a.

1834 on mõisaomanikuks tema leesk Johanna Agneta, sünd.
Hesse,³¹

"Landrolle 1840" mainib omanikuna Georg Pilar v.Pilehau
pärijaid. Revisjonid 1850 ja 1858 - tema poega rittmeister
Alexander Pilar v. Pilehau.

Üzkülli ülevaates Eestimaa rüütlimõisadeest³² (1853) on
Kirna oman. Alexand.Pilar v.Pilehau, maa suurus 26 adramaad,
meeshingi 450.

Alex. Pilar v.Pilchause (1866) järgneb tema vend parun
Nikolai Pilar v.Pilehau (1887), siis viimase poeg Georg Karl
Wenzel (1892). Viimaselt pärisid Kirna tema õed Helene ja
Julie.

26 ENSV TA Kirjandusmuuseumi Käsik.Osak.. M39.Linda Tamman:
Ajaloool.tradits. Türi kihelkonnast 1929.

27 Schilling, Rittergüter, l.142.

28 RAKA f.854. n.l. sü.922.

29 Land-Rolle des Ehstländ.Gouvern. 1818 - l.44.

30 Deutsh. Balt. Biogr. Lexikon.

31 Schilling, Rittergüter l.142.

32 Reinhold, Bar.Uzkülli: Verzeichnis der Rittergüter in
Ehstland nebst einigen Statist.Angaben." Rehal, 1853.

11

Et nende käes Kirna mõis kaigi väljapaistvalt majandustud ei olnud, näitavad ülevaatlikud andmed mõisaomanikkudest a. 1899.³³ Ei olnud Kirnas ühtki eesrindlikult viljeldatavat moodsat majapidamisharu: ei tõukarjandust, ei hobusekasvatust, ei tõusigu ega tõulambaid ega tõulinde. Samuti paudus sordivilja kasvatus ja mitmesuguste taimeliikide viljelemine. Pole Kirnas mainitud või ja juustutootmist, villatööstust, tellistegeenist, lubjaahju ega turbatööstust. Kõigi nende aladega hakkasid Balti mõisanikud mineva sajandi I^äAKA lõpuks energiliselt tegelena. Aga paistab, et Kirnas elati konservatiivses vaimus.

Esimene talu müüdi 1869 a. (Metsavahi-koht Tepna, Pala külas), rohkearvalisem müümine algas 1874.³⁴

Ka ühiskondlik aktiivsus on väike. "estri Rüütelkonna igaaastastel Järvamaa kreisipäevadel (andmed 1890-1913) puudub Kirna esindus järjekindlalt.³⁵

A. 1905 muudavad Kirna omanikud mõisa parunite Piämr v. Pilchaude fidei-komissiks, mida ei tohtinud pantida ega müüa, mõis pidi ikka jääma sellesse perekonda.³⁶ Mõis pandi Eestim. Rüütelkonna kontrolli alla. Fidei-komissi akti juures on perekonna-hõeda, pöllutööriistade ja elava inventari (72 sarvlooma, 17 tööhobust, 5 soiduhobust) nimestikud. Aga mõisahooete loetelu ja andmed nende kohta puuduvad.

1913 on andmed Kirna kohta:³⁷ "Paide kreisis, Türi kihelkonnas, Kirna vallas - rüütlimõis Kirna Paide jõe ääres, 7 versta Paides, 5 versta Türi kirikust. Mõisale kuuluvad kar-

33 Adressbuch Baltisches Landwerthe 1899.

34 Tradits. Türi khlk. 1.76.

35 RAKA f.854 n.1. sü.103.

36 " " " sü.11.

37 Baltisches Adressbuch 1913.3. Estland. 1.432.

12

jamõisad - Peaka, Tedre ja Vissavere". (Kohal.tradits. järgi olnud Puaka karjamõisa kohal vanasti Kassamas küla, mille mõisnik lannutas, liites mõisa maade külge). "Maad on 1224 dessatiini või 14,31 adramaad". (Maavaldas on talude müümisega kahanenud). "Omanikud Helene ja Julie Pil. v.Pilchaud". Veel mõisade riigistamisel 1919.a.a oli mõis nende omendiks. Järvamaal riigistati üldse 92 eramõisa, millest olid 80 aadli omendiks, 12 - teistest seisustest omanikkudega.³⁸

1919.a. maareformi puhul on Kirna kohta andmed (rublades)³⁹

<u>hüpoteegid</u>	<u>kindlustus ilma kivimürideta</u>
27230	408750

Sellega lõpeb Kirna eksisteerimine rüütlimõisana.

Nii 1925.a. kui ka 1932.a. aadressraamatust on mainitud Järvamaal, Kirna vallas algkool (paikneb ond. mõisamajas), juhatajaks E.Praks.

Koolimajaks jääb hoone ka Nõukogude perioodi alguses. Veel 1948.a. on valmistasud "Järvamaal Särevere vallas Kirna asunduses asuva

Kirna Mittetäieliku Keskkooli majavalduse plaanid".
Majavalduse koosseis : kahekorruseline kivist koolimaja
Hoonealune põhipind 892,3

Hoonete maht 8070,0

Valisseinte konstruktsioonid - paekivist

Katuse kattematerjal: kivi.

Olemas: I ja II korruse põhiplaan, eestvaade ja otsavaade.

Tänapäeval asuvad (1973) hoones Kirna raamatukogu, Kirna

³⁸ Schilling, Rittergüter 1.9.

³⁹ RAKA f.854 n.1. si.527.

sidejaoskond, Kirna kolhoosi keskus ja süökla ning rida väikseid elukortereid.

Besti NSV territooriumil asuvate riiklike kaitse alla kuuluvate vabariiklike tähtsusega arhitektuurimälestiste nimkirja (1964) on Kirna võetud järgmiselt: № 220. Paide rajoon. Türi k/n. Kirna mõisahoone pargiga. I9.sajandi algus.

Toetudes Hupelile teame, et Kirna kivist silmapaistev mõisahoone oli olemas 1782. Ent ehitusega tutvumisel tahaks seda ehitust paarikümne aasta vörra ettepoole lükata. Balti mõisahoonete uuri ja H.Pirang väidab, et väga palju maaehitusti püstitati a. 1750 ümber.⁴⁰ Ta ütleb koguni: pidi valitsema töeline ehitamispalavik. Ja samasse perioodi - s.o. sajandi keskusest vaid veidi hilisemesse tahaksin paigatada Kirna ehitamise.

Seda dateeringut toetavad:

1) Kõrge harjaga kelpkatus väikeste kaarluukidega põõmingu valgusavadena.(Vördl. Pärnu Eliisabeti kiriku katus, eh. 1750). Veel 1948.a. oli hoonel telliskatus.

2) Ranged lagedad seinapinnad, nagu need en 17/18.saj. vahetuse hoonetel, aknad asetatud suhteliselt höredalt; 18. saj. II p. hoonetel on palju tihedamad aknaread.(vt.ariti otsazaateid).

3) Üks aken lõunaotsa alumisel korrusel on veel 1948.a joonisel säilitanud hilisemalt 18.s. esinenud raamistikku. Praegu on raamistik saurelt osalt katkenud. Ent mitmal aknal on veel 18.saj. nurgaraudu.

⁴⁰ H.Pirang. Das Baltische Herrenhaus I. Riia 1926.1.54.

4) Nende ridade kirjutaja arvates on hoone dateerimisel üheks primearseks momentiks ruumimulje, hoone kaubiline üleschitus, ka põhiplaan. Kõik see kuulub Kirnal pigemini meie maal kainelt ja lihtsalt esinevasse barokki, kui klassitsismi. Kogu hoone vaatlusel jäab mulje, et vanemale hoonele on lisatud rida hilisemasse ajastusse kuuluvaid detaile.

5) Varase 18.saj. mulje jätavad ka väga madalad rist- ja silinder-völvidega laed alumisel korrusel, eriti kaks massilvset nelinurkset piilarit, mis kannavad vestibülli völvistikku.

6) Selliseid vägevaid mantelkorstnaid, nagu need on osaliselt säilinud hoone pööningul, ei esitata enam 18.sajandi lõpu poole.

7) Müüridevaheline trepp korruste vahel (uksed trepile praegu suletud), osutab samuti varasenale ehitustraditsioonile.

Arvestades neid momente ei tahaks kuidagi dateerida Kirna mõisamaja hilisemaks 18.sajandi 60.-st aastateest.

Besti Arhitektuuri ajaloos (lk.368) on Kirna mõisahoone dateeritud 18. ja 19.sajandi vahetusse. Muidugi torkab hoone juures välispildis silma kaue sambaga klassitsistlik portikus. Ja portikuse sammaste kapiteelid on täissikult ilusad. Sama ornamentika esineb ka saalis ja saali esikus sammaste kapiteelidel - sama meistri kujundatult. Selle juurde kuulub ka saali väga ilus karniis (terveid säilinud vaid ühel küljel), milles korduvad kapiteelide motiivid. Kogu see ühik osa Kirna härrastemajast kuulub 18. ja 19.saj. vahetusse. Ütlevaks täpsemalt ajavahemikku 1797-1808. Aega, millal Karl Magnus v.d. Oster-Sacken mõisaga tegeles. Samasse aega peaks

kualuma ka vestibülli võlvistiku ilustemine stukkdekooriga. Ja praegune peatrepp teisele korrusele, mille käripuu kujundus meenutab meander-ornamenti.

Omaette küsimuseks on Kirnas esinevad uusgootika elemendid. Teravkaarne uks, flankeeritud kehest teravkaarsest alnast, vestibüllist trepile ja silindervölviga ruumi viivad teravkaarsed tiibukased.

Kõik sühlinud uusgootika elemendid on ühendudes madala ristvölvidega vestibülliga. Ja kalandun arvama, et vestibülli ristvölvikute stukk-kaunistustega üheaedged on ka uusgootika elemendid.

Kuna Saksamaal esineb uusgootika - kuigi harva- juba alates a. 1755⁴¹ romantilistes shitustes - võis Osten-Sacken neid seal näinud olla. Kahjuks, ei tuune Taani arhitektuuri 18.sajandist, võib olla leiaks sealt analoogiat.

Paiustab, et uusgootika uste tisleritöö ei künni ligigi tasemele, millega on läbiviidad stukk-tööd.

Trepiuks on hilisemate värvinimestega ka moonutatud.

Veel 19.saj.II poolel on tehtud hoone sisemuses ümberhitusi, nagu näitab II korruse tagatrepp, mille ehitamiseks on völvik läbitumtud.

20.sajandil maja koolihooneks kohandamisel on omakorda tehtad vaheseinu ja vähemaid muudatusi.

Kirna voorel asetsev vana mõisamaja on veel tänapäeval imposantne. Osaka paigutuse töttu maastikasse mõjub lihtsa, isegi range väliskujundusega ehitus monumentaalselt. Ja seda monumontaalset muljet ei anna mitte peamiselt portikuse samastik - nagu hilisemal mõisahoonetel, vaid kogu hoone

⁴¹ Koepf, Hans. Deutsche Baukunst. Stuttgart 1956. l. 210.

müüristiku ja katuse mass.

Hoone materjaliks on sama valge tihedakoeline paas,⁴² mida V. Noam kirjeldab Paide linnuse materjalina.

Kuigi Kirna mõisakeskus on kaotanud oma endise pargi- ja arhitektuuri-ansamblilise täisväärtsuse, (osa hooneid kadus alles paari viimase aastakümne kestel), aga selle eest ei ole mõissamaja moonutanud hilisemad juurdeehitused. Pargis on üldjoontes säilinud 19.saj. alguse planeering.

Kirna mõisaõone restaureerimisel peaks kõrvaldamata kõik vaheseinad ja putkad, mis hoonesse hääsleval sajandil on tehtud. Nii maja kohandamisel kooliks, kui ka hiljem muude asutuste tarbeks, on toimunud rida selliseid väikseid ümberehitusi. Terve see hilisem näota kribu risustab vana hoone sisemust. Hoonele tuleks anda sisepilt ajast, kui teimus Osten-Sacken' poolt kõrgatasemeliste klassitsistlikkude kaunistuste lisamine - s.o. 18./19.saj. vahetuselt.

Peaks kuidagi kaitsta saali kaunist friisi, mis kolmel küljel lagunenud. Oleks väga effektne avada ja seada korda ka müürivaheline trepp. Kordaseada tuleks vestibülli, mille pudeneva krohviga scinad on inetud, seal kõrvaldada mööbli-iegud, katkised nagid jne. Ka klassitsistliku käspau taastamine (korrapärasemine) II korruse peatrepil ei tohiks olla liig rasko.

E. Parek.

42

Paide rajoonis, 1972. 1.I25.

Kasutatud arhiiv-materjale.

RAKA f.1 - Eestimaa rootsiaegse kindralkubernerri arhiiv.

RAKA f.854 - Eestimaa riilitelkonna arhiiv.

RAKA f.1237 - Türi ev/lut. koguduse f.

RAKA f.1355 - Kirna mõis.

ENSV TA Kirjandusmuuseumi Käzik.Osak.

H N39 L.Tannen: Ajalool.tradite.Türi kihelkonnas 1929.

Kirjandust.

Alander, Kyösti: Rakennustaide, Helsinki, 1954.

Adressbuch Baltischer Landesverthe, 1899.

Allgemeines Adressbuch für das Gouvernement Estland 1843.

Baltisches Adressbuch 1913. 3. Estland.

Brenge u. Toll: Est- u. Livländische Briefblätter I. Reval, 1856.

Deutsch-Baltisches Biographisches Lexikon 1710-1960.

Böhmen, 1970.

Eesti Arhitektuuri Ajalugu. Tallinn, 1965.

Eestimaa rootsiaegse kindralkubernerri arhiivi katalog I,
Eessõna. Tartu, 1935.

ENE 2 1970.

ENE 3 1971.

Hupel, A.W. Die gegenwärtige Verfassung der Rigischen u.
Revalischen Statthatterschaft. Riga, 1789.

Hupel, A.W. Oekonomisches Handbuch, Riga, 1796.

Hupel, A.W. Topograph. Nachrichten v. Liefland u. Estland
I Bd. - Riga, 1774.

III Bd. - Riga, 1782.

- Hupel, A.W. Von den Rechten der Lief - u. Ehtsland.
Ländgüter. Riga, 1790.
- Kas tunned maad? Tallinn, 1965.
- Koepf, Hans. Deutsche Baukunst. Stuttgart, 1956.
- Land-Rolle des ehtsland. Gouvernements 1818.
- Paide rajoonis. Artiklite kogumik. Tartu, 1972.
- Heinz Pirang: Das Baltische Herrenhaus I - Riga, 1926
II - Riga, 1928
III - Riga, 1930.
- Riiklik Aadressraamat 1925.
- Hänk, Gustav: Die älteren baltischen Herrenhöfe in Estland.
Uppsala, 1971.
- Schilling, E. Die Rittergüter Jerwens seit der Sche^wedenzeit
Hannover, 1970.
- Ungern-Sternberg, P. Ein Beitrag zur Güter u. Familien-
geschichte Estlands. Reval, 1910.
- Ungern-Sternberg, P. Materialien zur Gütergeschichte Jer-
wens. Reval, 1912.
- Ünküll, R. Verzeichnis der Rittergüter in Ehtsland nebst
einigen Statist. Angaben. Reval, 1853.
- Зодчие и строители Ленинграда. 1963.

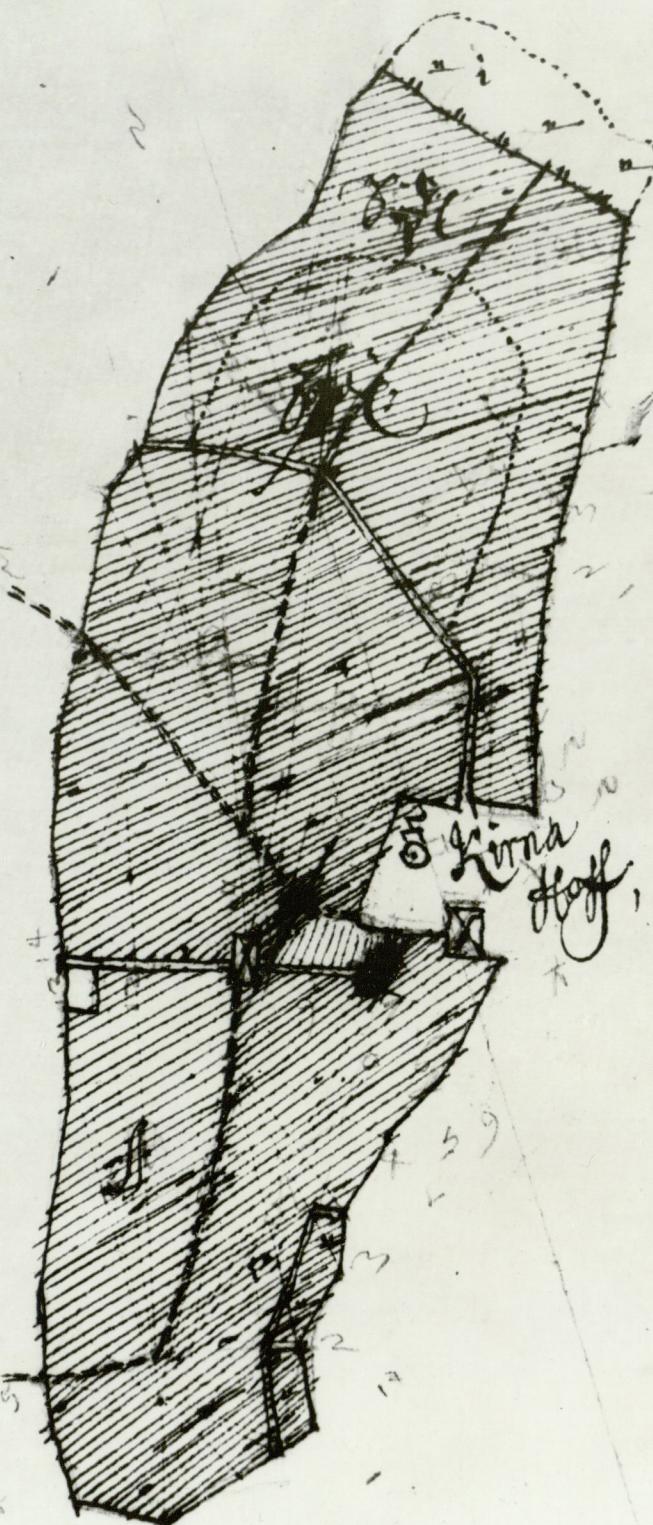
Fotode nimestik.

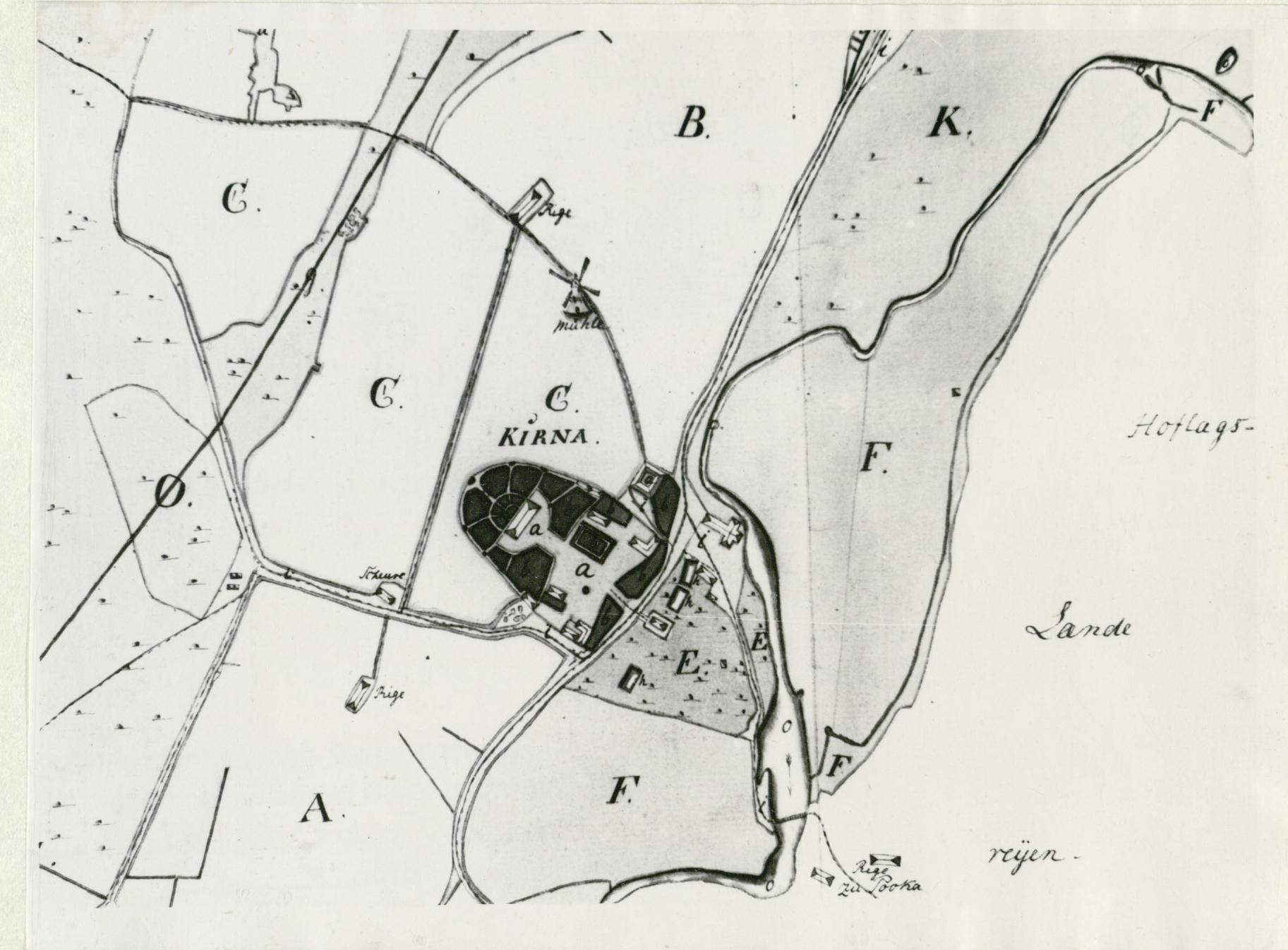
1. Kirna ümbrus I7.sajandil
RAKA f.I. n.I sü.CIV-I82.
2. Kirna mõisa plaani skits I7.sajandil
RAKA f.I n.I sü.CIV-I81.
3. Kirna mõisa süda I805.a.
RAKA f.I355 n.I sü.5 1.7.
4. Kirna mõisa hoonete asetus I805.a.
RAKA f.I355 n.I. sü.5 1.II.
5. Mõisamaja esikülg
Foto 1973.
6. Peauks (19.saj.)
Foto 1973. J.Kulasadu.
7. Mõisamaja lõunaots
Foto 1973.
8. Aken lõunaotsal. (18.saj.) a) valjast poolt
b) Seestpoolt
Foto 1973. J.Kulasadu.
9. Mõisamaja tagakülg
Foto 1973.
10. Uks parki tagaküljel. (18./19.saj.vahel. - unagootika)
Foto 1973. J.Kulasadu.
11. Mõisamaja põhjaots
Foto 1973. J.Kulasadu.
12. Uks põhjaotsal
Foto 1973. J.Kulasadu.
13. Peaukse lukk seestpoolt
Foto 1973. J.Kulasadu.
14. Vestibüül sokkel-korrasel.(Völvikud 18.saj., nende stukk-kaunistused 18./19.saj. vahetuselt)
Foto 1973. J.Kulasadu.

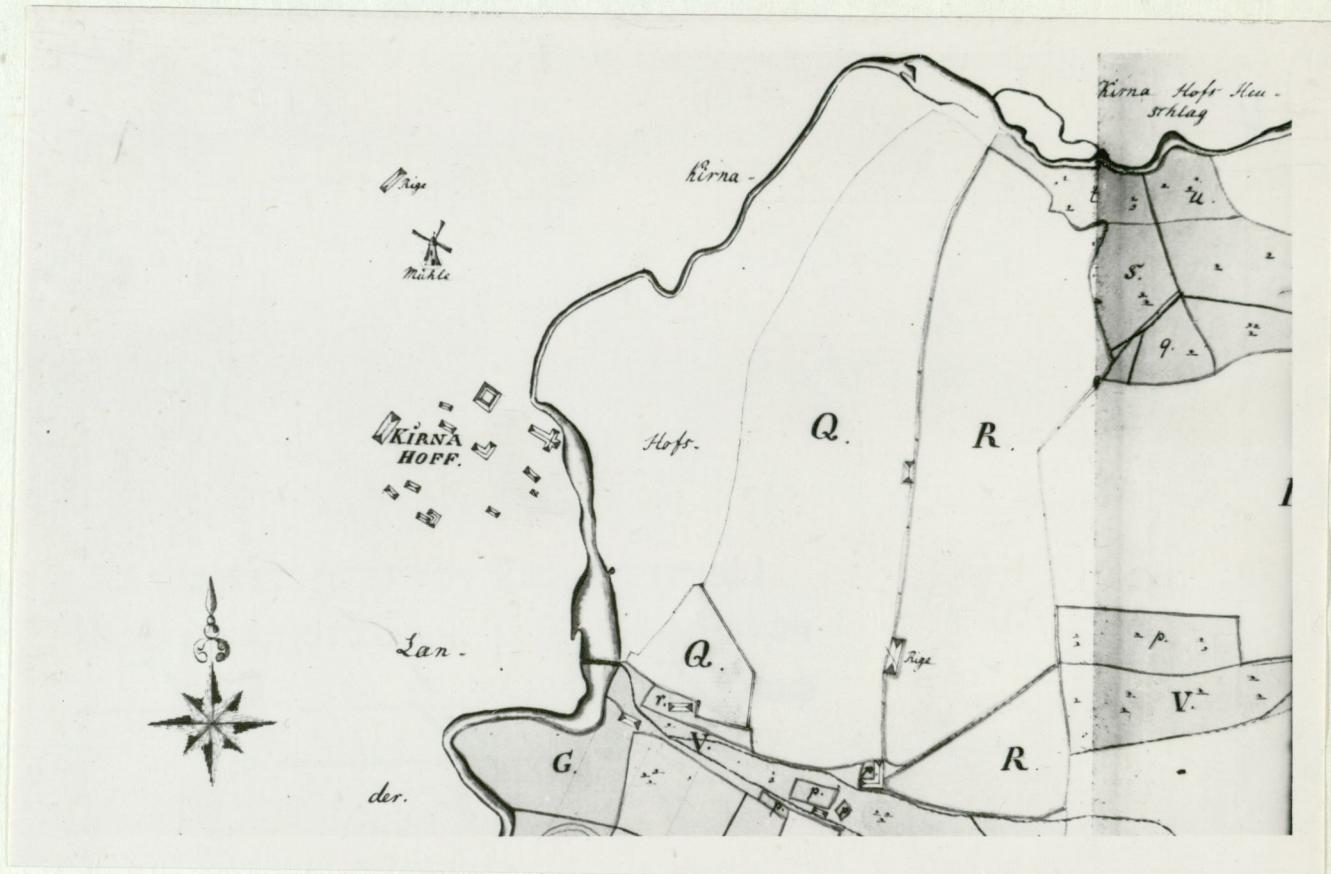
15. Vestibüül. (Uusgooti aks 18./19.saj.vahet.)
Foto 1973. J.Kulasadu.
16. Vestibülli piilar. (18.saj.)
Foto 1973. J.Kulasadu.
17. Uus-gooti aks vestibüilis. (18./19.saj.vahetuselt)
Foto 1973.J.Kulasadu.
18. Sokkel-korruse ruum, läänepool.
Foto 1973. J.Kulasadu.
19. Sama ruum, mis eelmine
Foto 1973. J.Kulasadu.
20. Trepp teisele korrusele. (18./19.saj.vahetuselt)
Foto 1973. J.Kulasadu.
21. Saali sambakapiteel. (18./19.saj. vahetuselt)
Foto 1973. J.Kulasadu.
22. Saali laerosett. (18./19.saj.vahetuselt)
Foto 1973. J.Kulasadu.
23. Pööningutrepi käeipuu. (18.saj.)
Foto 1973. J.Kulasadu.
24. Tagatrepp II korrusele. (19.saj.)
Foto 1973. J.Kulasadu.
25. Tagatrepp. (19.saj.)
Foto 1973. J.Kulasadu.
26. Mantelkorsten pööningul maja põhjap.otsal.(18.saj.)
Foto 1973. J.Kulasadu.
27. Hoone inventariseerimisplaanid 1943.a.
a) eksplikataicon
b) I Korrus
c) II korrus
d) eestvaade
e) otsvaade ja lõige.

31

26

6

30

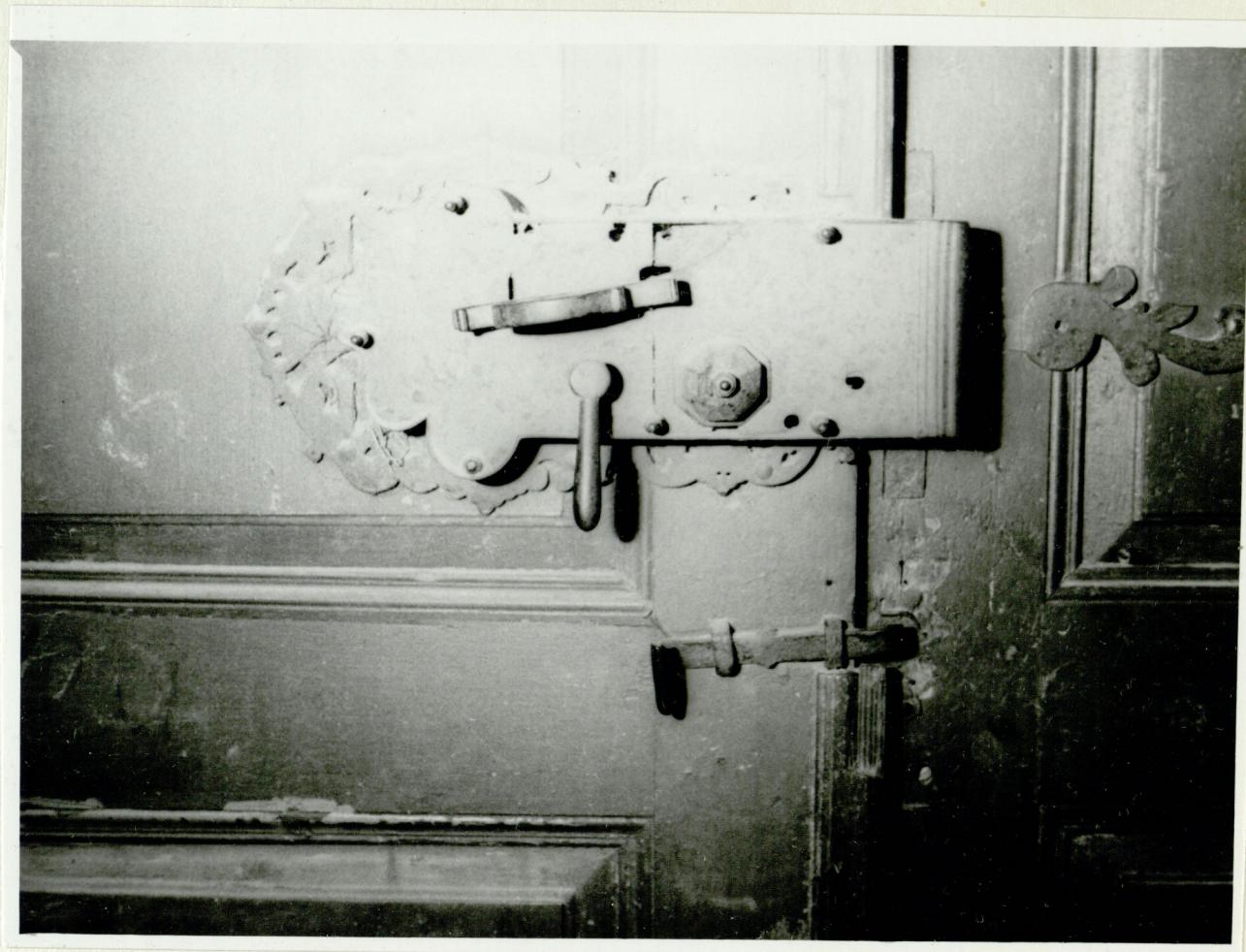

10

12

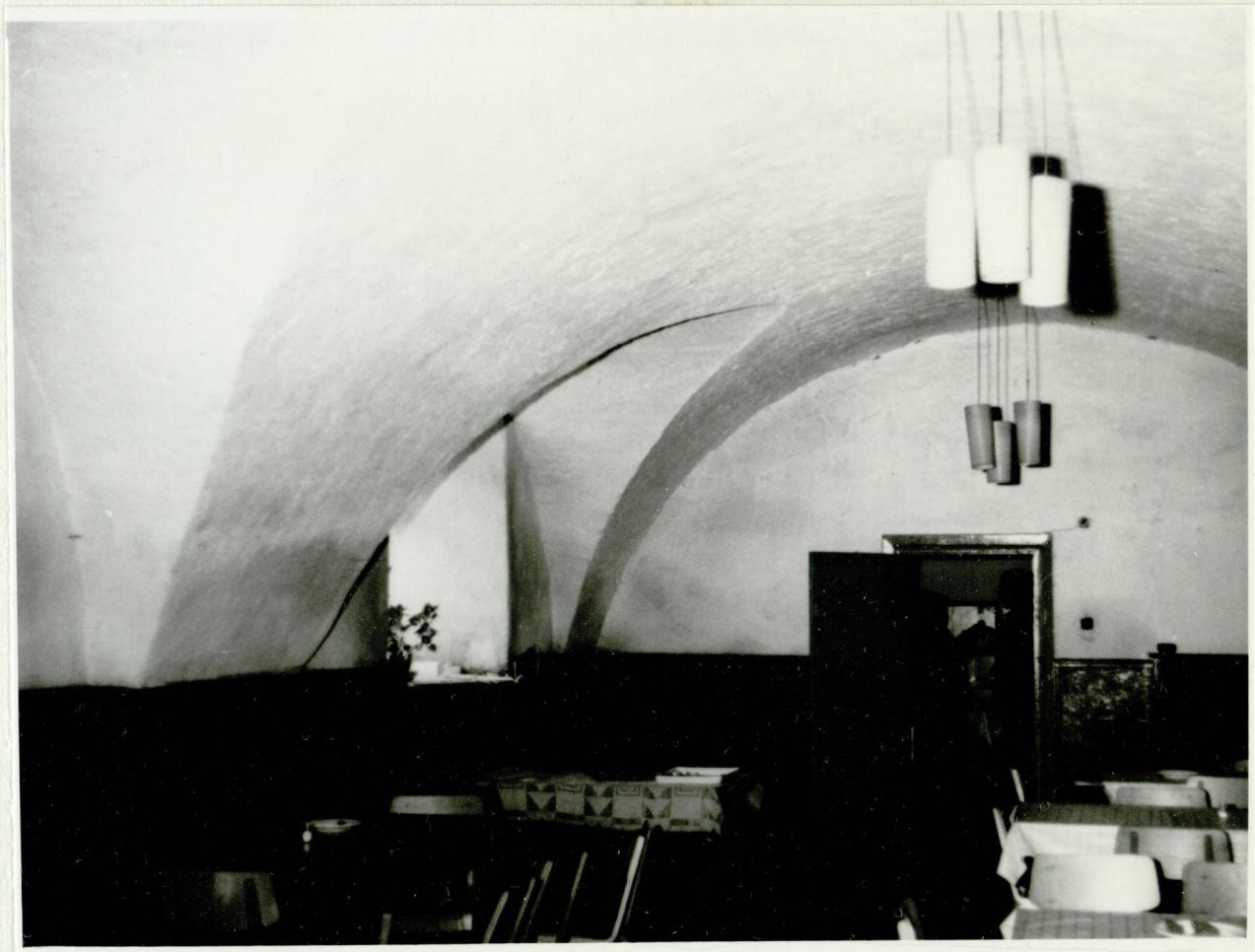

15

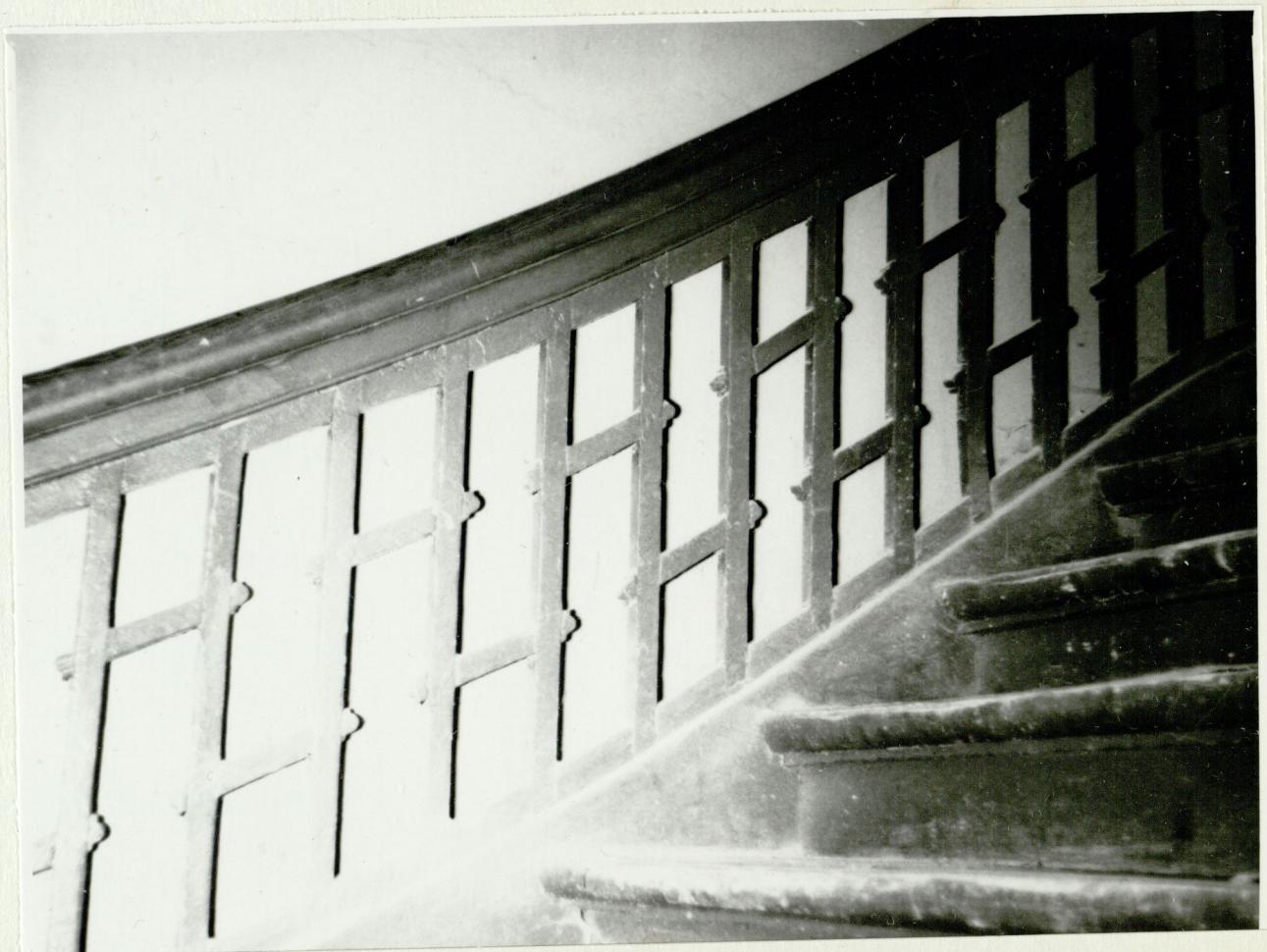
18

39

19

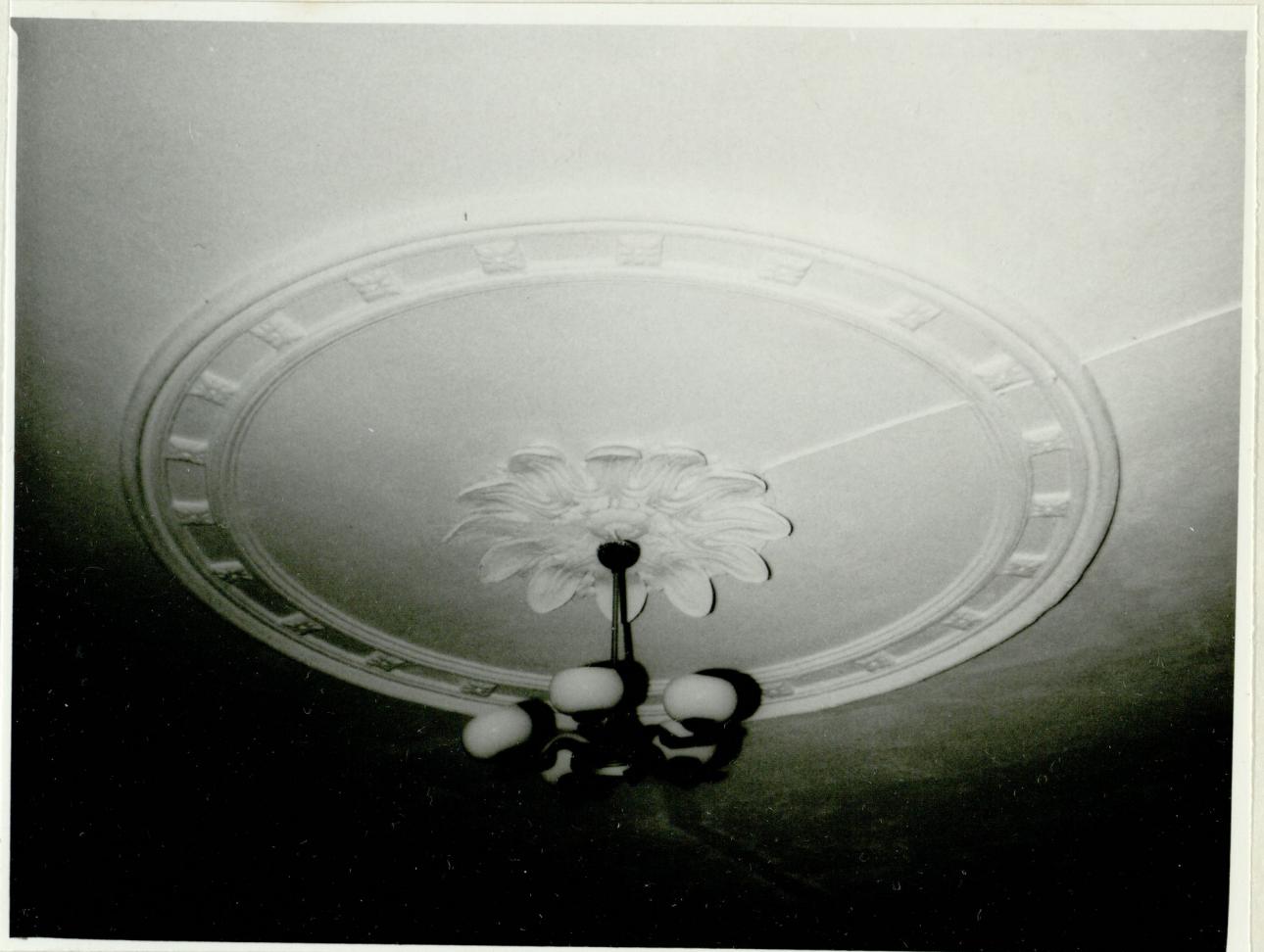
40

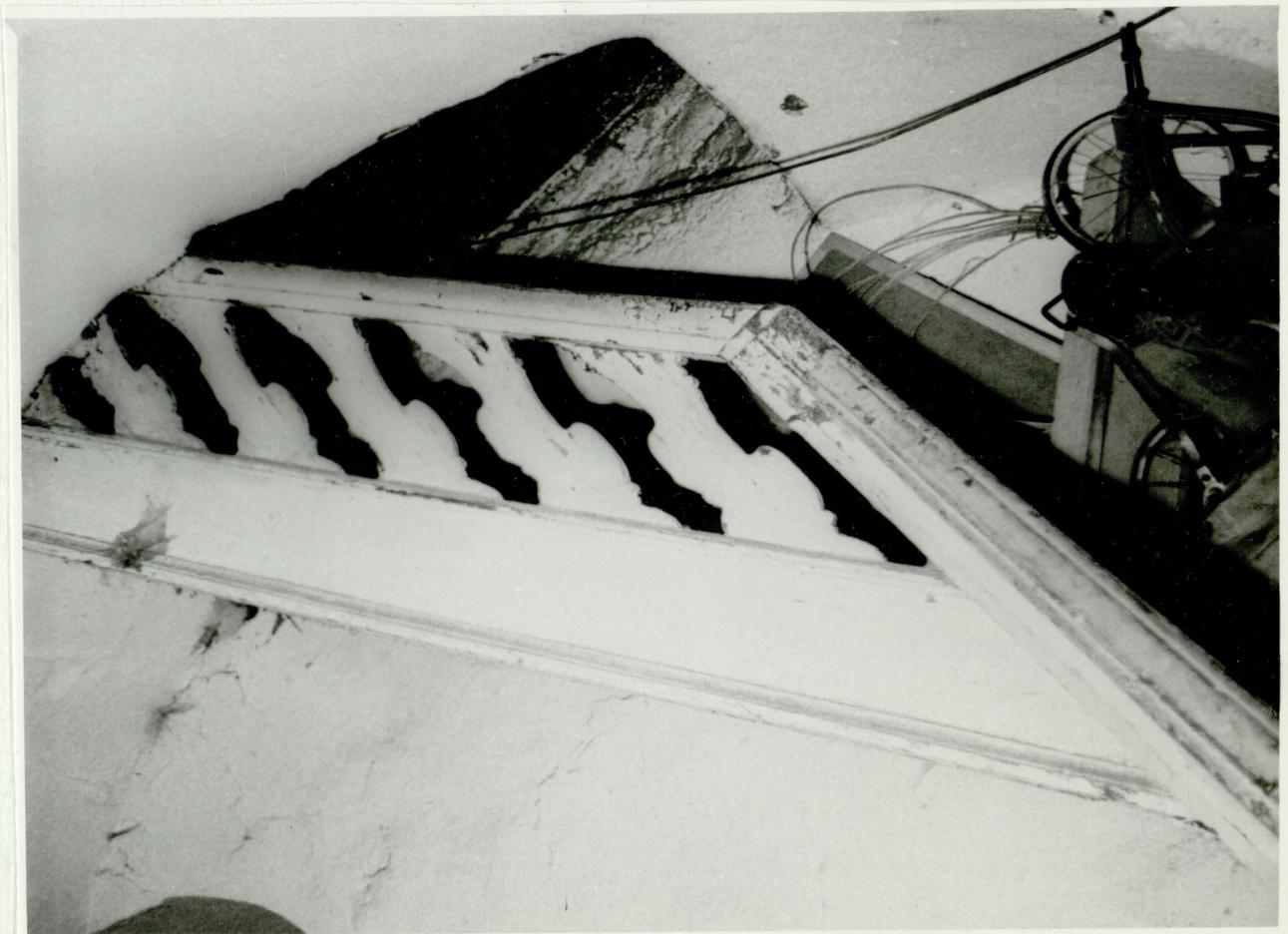

20

21

23

44

24

JÄRVAMAAL SÅREVERE VALLAS KIRNA AS ASUVA

KIRNA MÄTESETÄEELIKU KESKKOOLI MAJAVALDUSE PLAAN

MAJAVALDUSE KOOSSEIS: *Kahekorruseline kivise
koolimaja*

MAJAVALDUSE VALDAJA: Kirna Mittetäielik Keskkoool

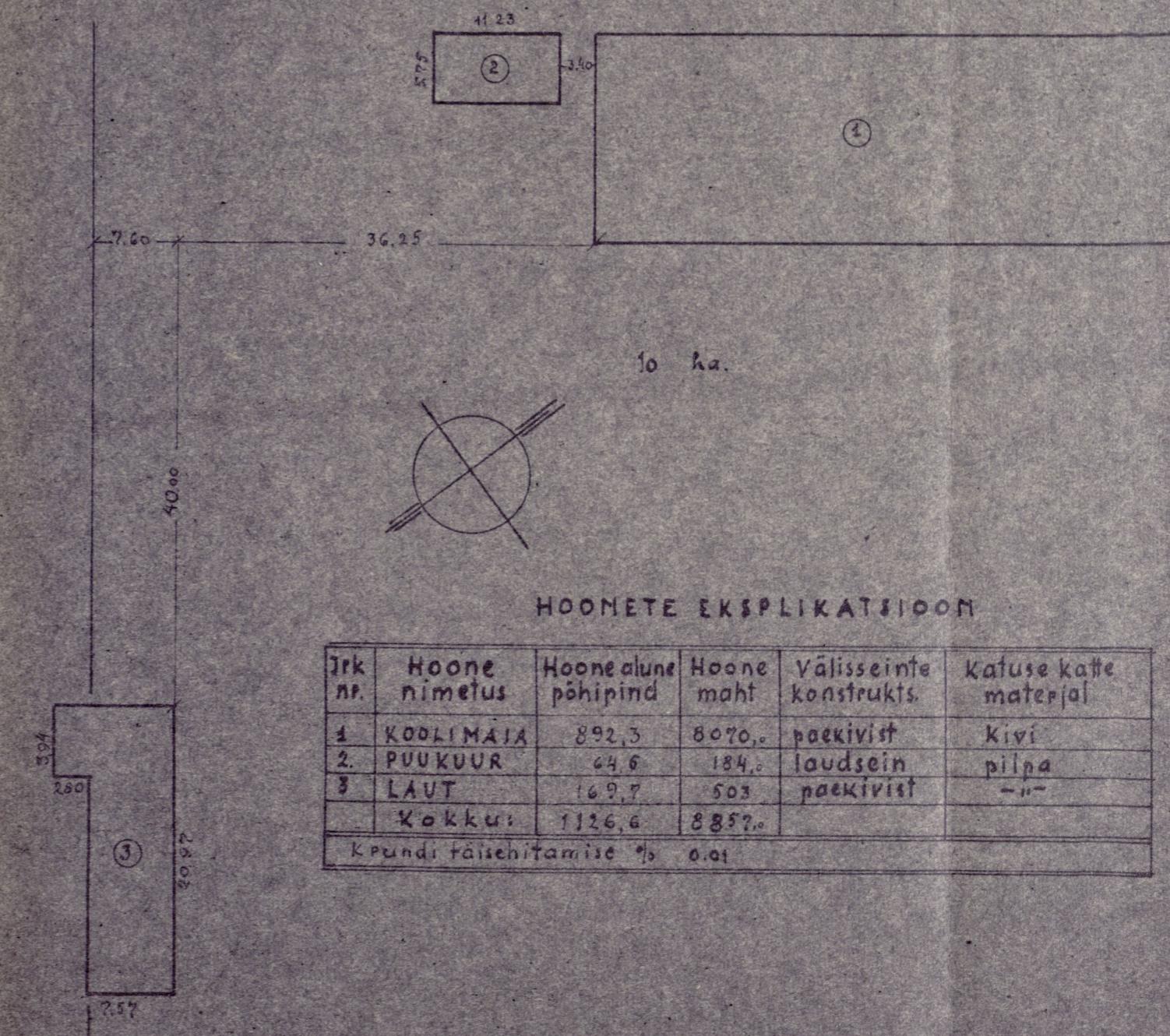
VALDAIA ALLKIRI JA KUUPÄEV:

1948.0

M ö ö

1 2 3 4 0 0

ASSENDIPLAAN

HOONETE EKSPLIKATSIOON

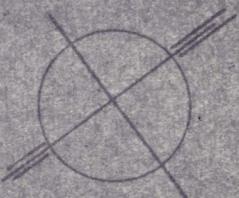
Jrk nr.	Hoone nimetus	Hoonealune põhipind	Hoone maht	Välisseinte konstrukts.	Katuse katte materjal
1	KOOLIMAIA	892,3	8070,0	pae kivist	Kivi
2.	PUUKUUR	64,6	184,0	laudsein	pilpa
3	LAUT	169,7	503	pae kivist	-!!-
	Kokku:	1126,6	8857,0		
	Kpundi täisehitamise %	0,01			

RUUMIDE EKSPLIKATSIOON

A S E N D I P L A A N

10 ha.

HOONETE EKSPLIKATSIOON

Jrk nr.	Hoone nimetus	Hoonealune põhipind	Hoone maht	Välisseinte konstrukts.	Katuse katte materjal
1	KOOLIMAIA	892,3	8070,0	paekivist	kivi
2.	PUUKUUR	64,6	184,0	laudsein	pilpa
3	LAUT	169,7	503	paekivist	-
	Kokku:	1126,6	8857,0		

Kundi färsedhitamise %: 0,01

MÖÖT

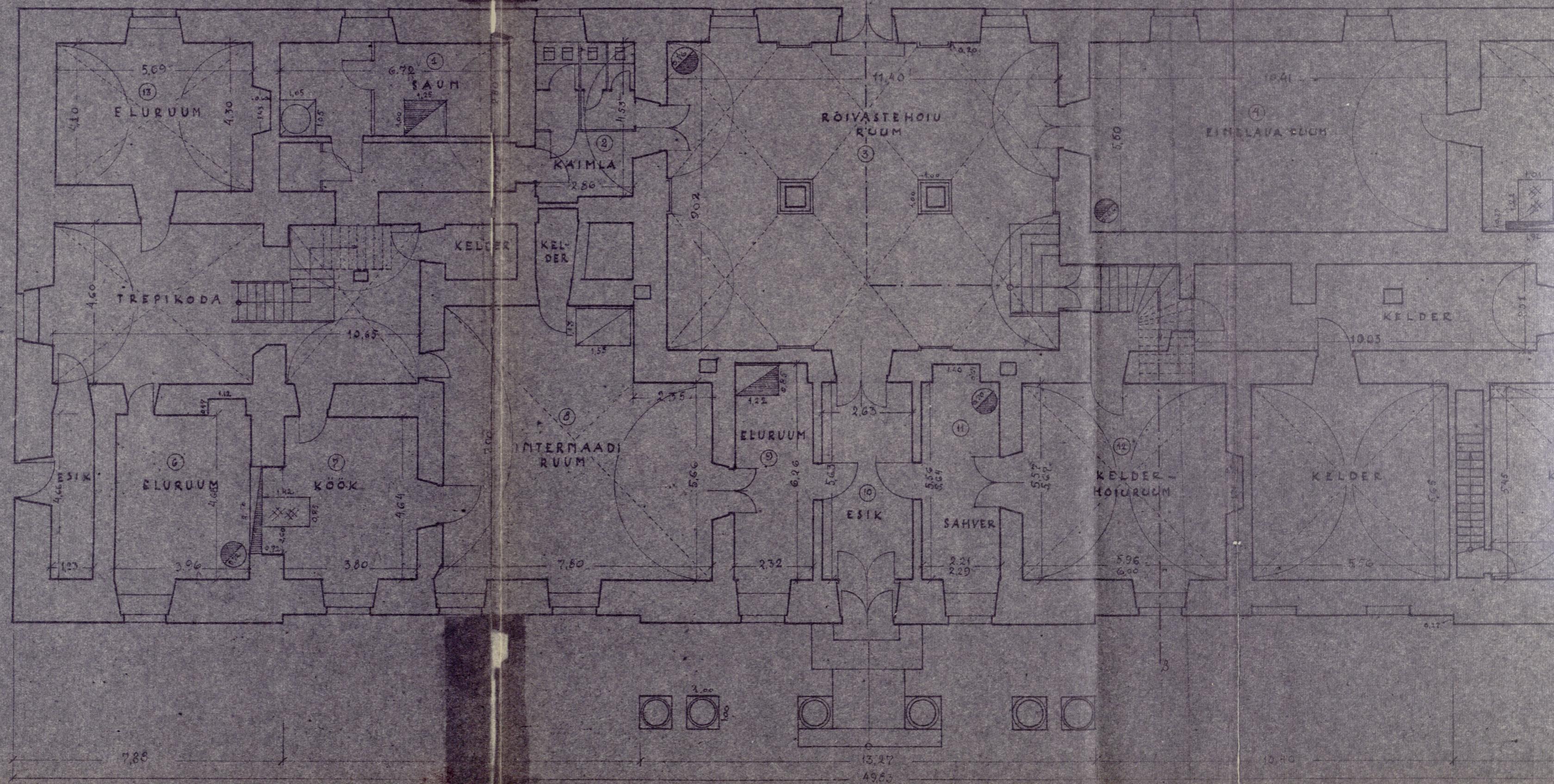
1:500

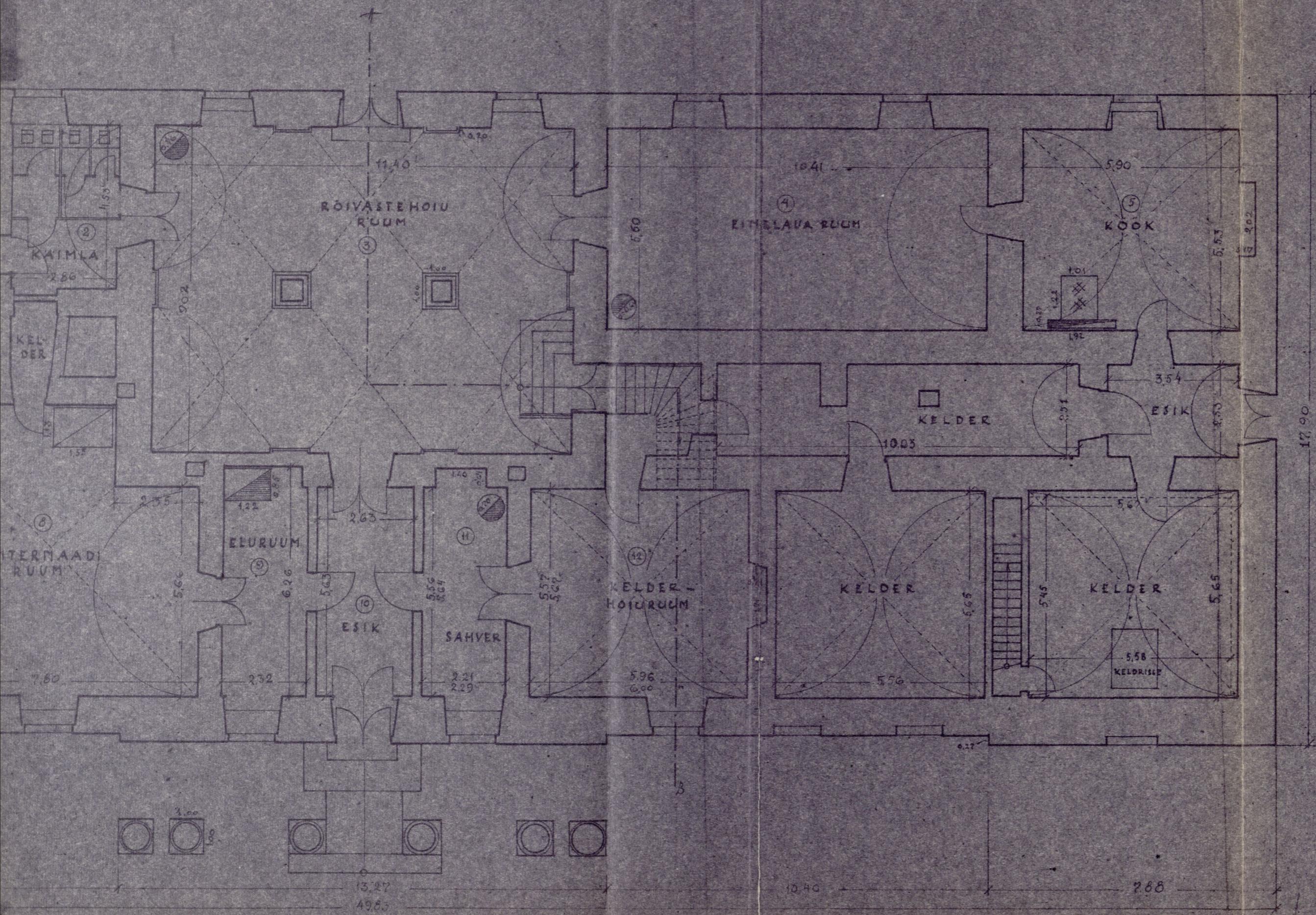
Jrk nr.	Ruumi nimetus	Ruumi pind nina korputisavaldis	Ruumi pind m ² elamis- pind	m elamis- kasulik pind	Märkused
E S I - M E N E K O R R U S					
1	SAUN	$6,72 \cdot 2,80 - (1,25 \cdot 1,00 + 1,05 \cdot 1,05)$			16,5
2	KÄIMLA	$2,86 \cdot 4,53$			13,0
3	RÖIVASTEHOID	$11,40 \cdot 9,02 - (1,00 \cdot 1,00 \cdot 3 + \frac{1}{2} \cdot 0,38^2) + 1,00 \cdot 1,00$			99,2
4	EINELAUA RUUM	$10,41 \cdot 5,60 - \frac{1}{2} \cdot 0,33^2$		58,0	58,0
5	KÖÖK	$5,90 \cdot 5,93 + 2,02 \cdot 0,47 - (1,42 \cdot 0,27 + 1,22 \cdot 0,01)$			31,8
6	ELURUUM	$3,96 \cdot 4,68 + 1,12 \cdot 0,47 - \frac{1}{2} \cdot 0,36^2$	18,7		18,7
7	KÖÖK	$3,80 \cdot 4,64 + 2,60 \cdot 0,72 - (1,42 \cdot 0,85)$			18,3
8	INTERMAAT	$5,66 \cdot 2,35 + 7,90 \cdot (7,80 \cdot 2,35) - (1,55 \cdot 1,13)$	54,6		54,6
9	ELURUUM	$6,26 \cdot 2,32 - 1,22 \cdot 0,85$	13,5		13,5
10	ESIK	$5,63 \cdot 2,63$			14,8
11	SAHVER	$5,56 \cdot 2,21 + 1,40 \cdot 0,64 - \frac{1}{2} \cdot 0,35^2$			12,8
12	KELDER-HOIUR.	$5,96 \cdot 5,57 + 1,21 \cdot 0,23$			34,4
13	ELURUUM	$4,10 \cdot 2,00 + 4,30 \cdot 3,69 + 1,43 \cdot 0,60$			24,9
K o k k u					
			86,8	58,0	410,5
Y E I N E K O R R U S					
14	ELURUUM	$6,16 \cdot 4,89 - (1,21 \cdot 0,77 + \frac{0,89 \cdot 0,92}{2})$	28,8		28,8
15	ÖPPEABIMÖÜDER	$5,10 \cdot 4,81 - (1,30 \cdot 0,68 + \frac{1,09 \cdot 1,09}{2})$	23,1		23,1
16	KÄNTSELEI	$4,86 \cdot 4,35$	21,1		21,1
17	ÖPPERUUM	$5,04 \cdot 4,79 - (1,40 \cdot \frac{1,24}{2})$	23,3		23,3
18	KORIDOR	$5,38 \cdot 1,50$			8,1
19	ÖPPERUUM	$8,04 \cdot 3,89 + 5,80 \cdot 2,23 - (1,26 \cdot 1,05)$	59,0		59,0
20	SAAL	$11,57 \cdot 9,31 + (0,30 \cdot 0,24 \cdot 4) - (1,13 \cdot 1,02 + 1,13 \cdot 1,00)$	105,7		105,7
21	LAVA	$7,70 \cdot 6,68 - (\frac{1}{2} \cdot 0,27^2 \cdot 8)$	49,7		49,7
22	ÖPPERUUM	$5,09 \cdot 5,67 - (0,65 \cdot 1,16 + \frac{16 \cdot 0,90}{2})$	27,6		27,6
23	EESTRUUM	$6,20 \cdot 5,97 + \frac{5,88}{2} - (\frac{1}{2} \cdot 0,27^2 \cdot 3)$			36,1
24	ELURUUM	$5,10 \cdot 5,78 - 1,26 \cdot 0,60 + \frac{0,90 \cdot 0,90}{2}$	28,3		28,3
25	VAHERUUM	$2,97 \cdot 3,08 + 0,70 \cdot 0,35 + 4,38 \cdot 1,08 - (0,64 \cdot 0,36)$			7,9
26	KORIDOR	$10,04 \cdot 1,46$			14,7
27	ÖPPERUUM	$5,90 \cdot 5,87 + 0,55 \cdot 1,58 - (1,20 \cdot 1,00)$	34,3		34,3
28	ELURUUM	$6,19 \cdot 5,71 - (1,43 \cdot 0,60 + \frac{1}{2} \cdot 0,38^2 + \frac{0,84 \cdot 0,90}{2})$	33,9		33,9
29	SAHVER	$2,04 \cdot 0,76 + \frac{0,83 \cdot 0,65}{2} - 0,48 - (0,28 \cdot 0,40)$			1,6
30	ELURUUM	$1,32 \cdot 2,20 + 2,94 \cdot (5,70 - 2,20) - (0,40 \cdot 1,57 + 1,64 \cdot 0,44 + \frac{1}{2} \cdot 0,33^2)$	11,5		11,5
31	KÄIMLA	$2,16 \cdot 6,75 + 0,60 \cdot 0,70$			2,0
32	KÖÖK	$5,69 \cdot 5,78 + 0,63 \cdot 1,68 - (0,78 \cdot 1,05 + 0,27 \cdot 1,45 + 0,67 \cdot 0,95)$			32,2
33	ELURUUM	$6,16 \cdot 4,81 - (1,20 \cdot 0,60 + \frac{1,02 \cdot 0,67}{2})$	28,2		28,2
34	KÖÖK	$6,10 \cdot 4,87 - (3,60 \cdot 0,42 + 1,25 \cdot 0,76)$			27,2
35	KÄIMLA	$\frac{5,63}{2} + 0,78 \cdot 1,10$			1,2
		K o k k u	130,7	343,8	605,5
		Kokku eimane ja teine korpus	217,5	401,8	1016,0

Mõõtnud ja plaani loonestanud: *[Signature]*
16.12.48. a / A. Hanga

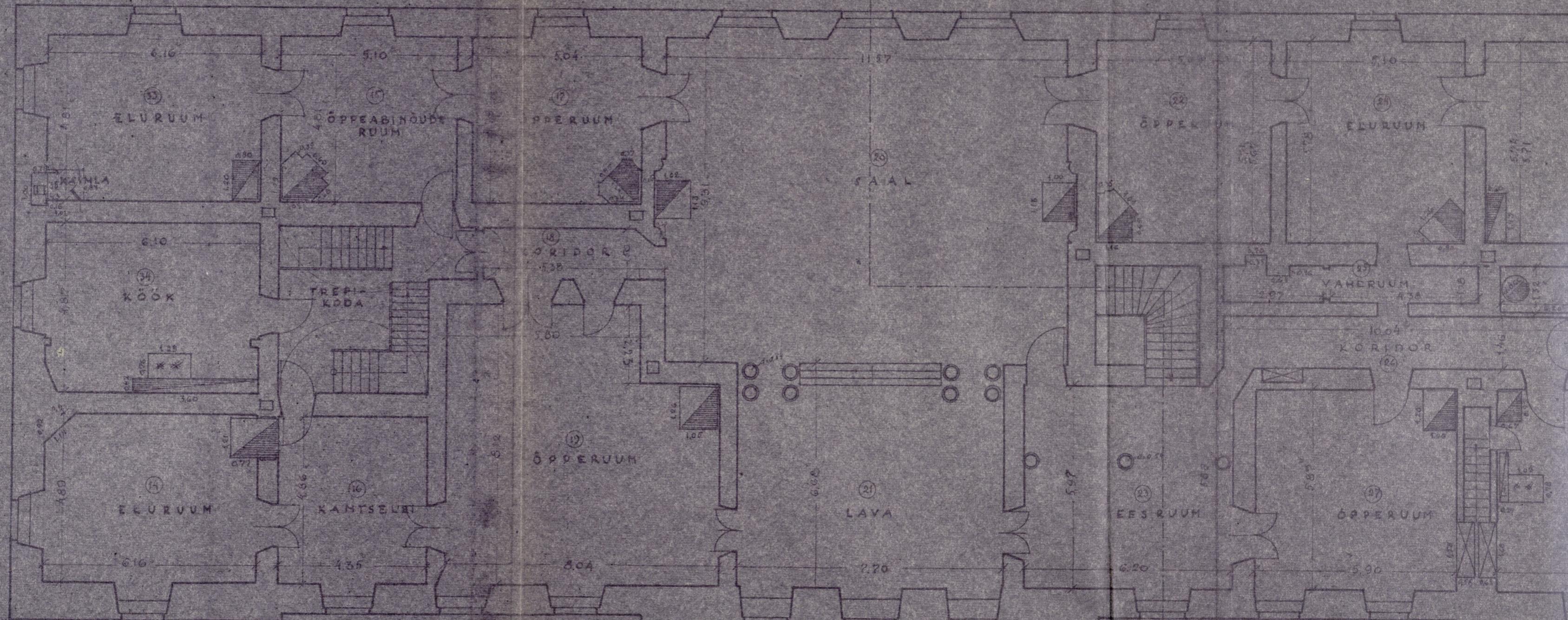
Kontrollinud: *[Signature]*
10.12.48. / E. Mann

ESIMENE KORRUS

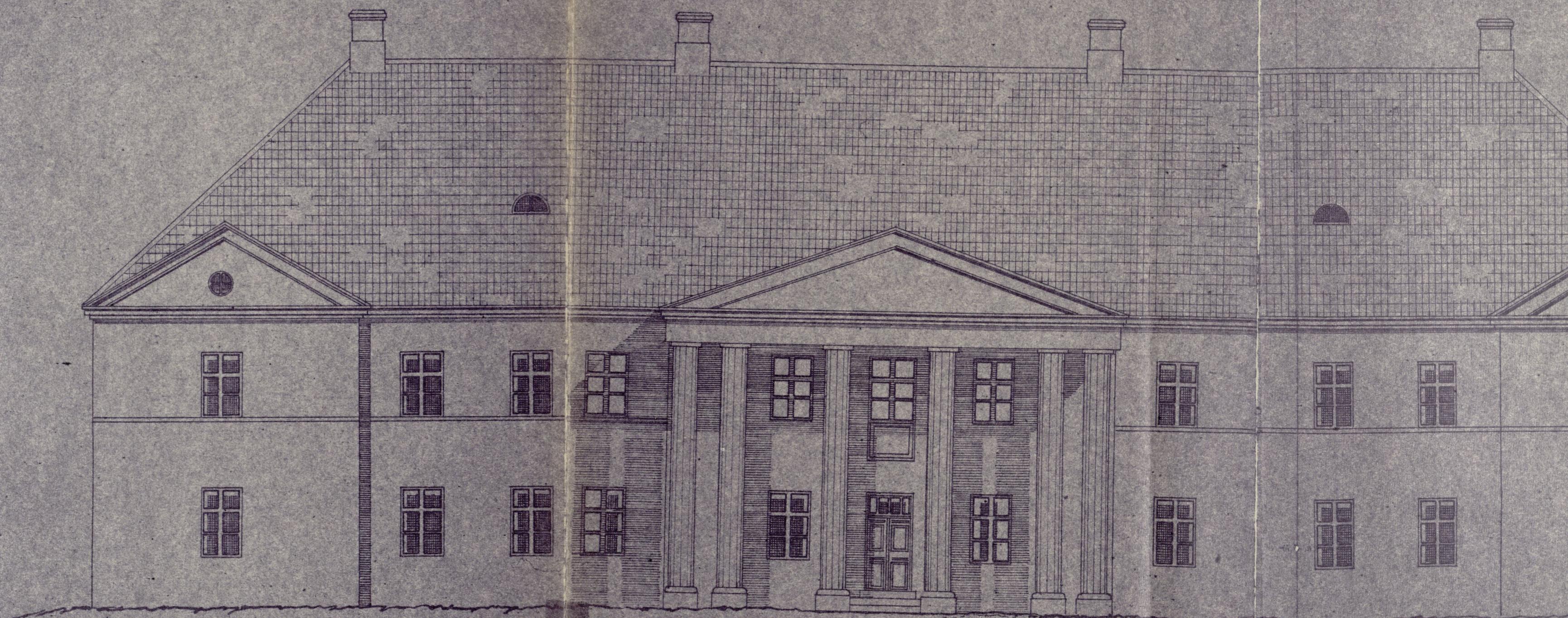

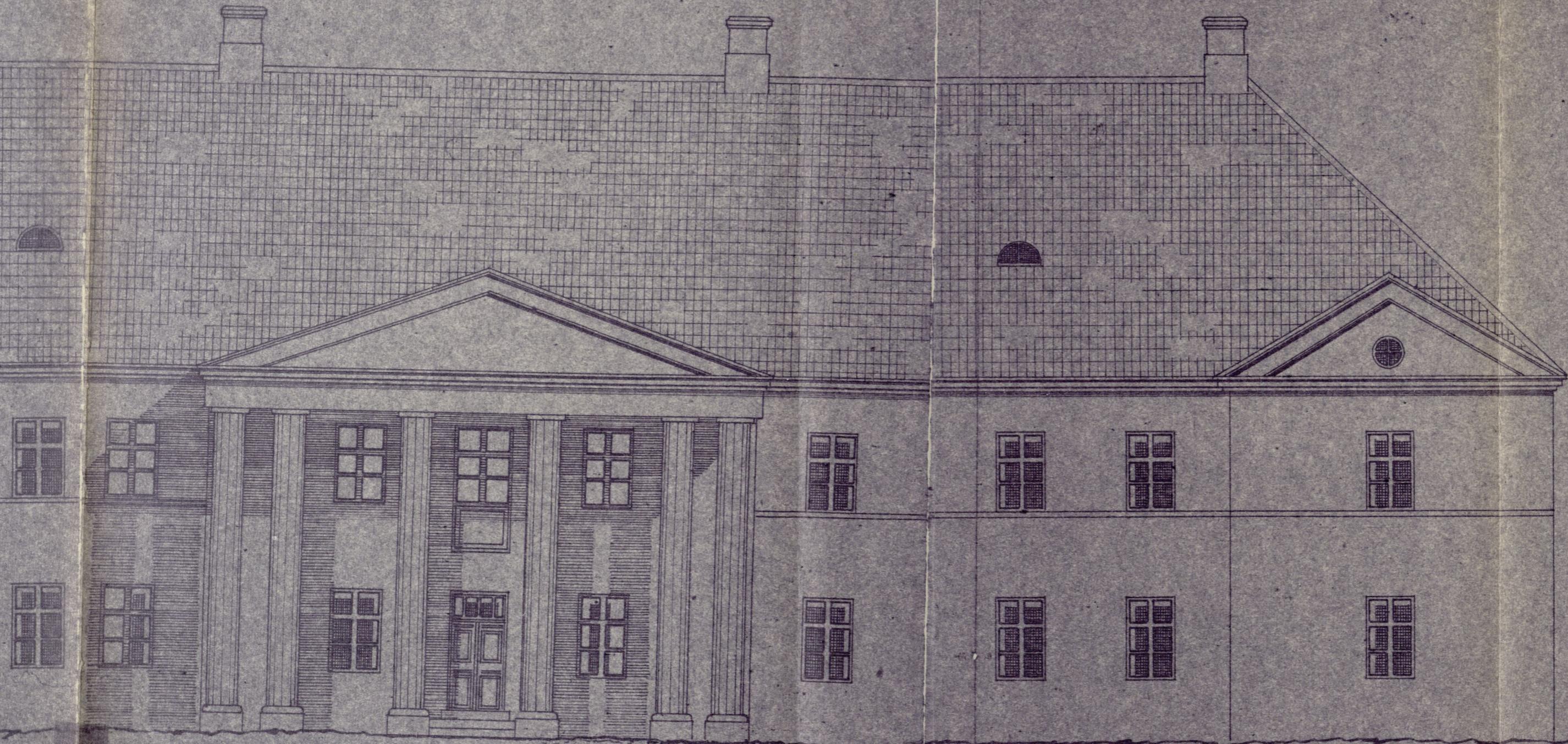

TEINE KORRUS

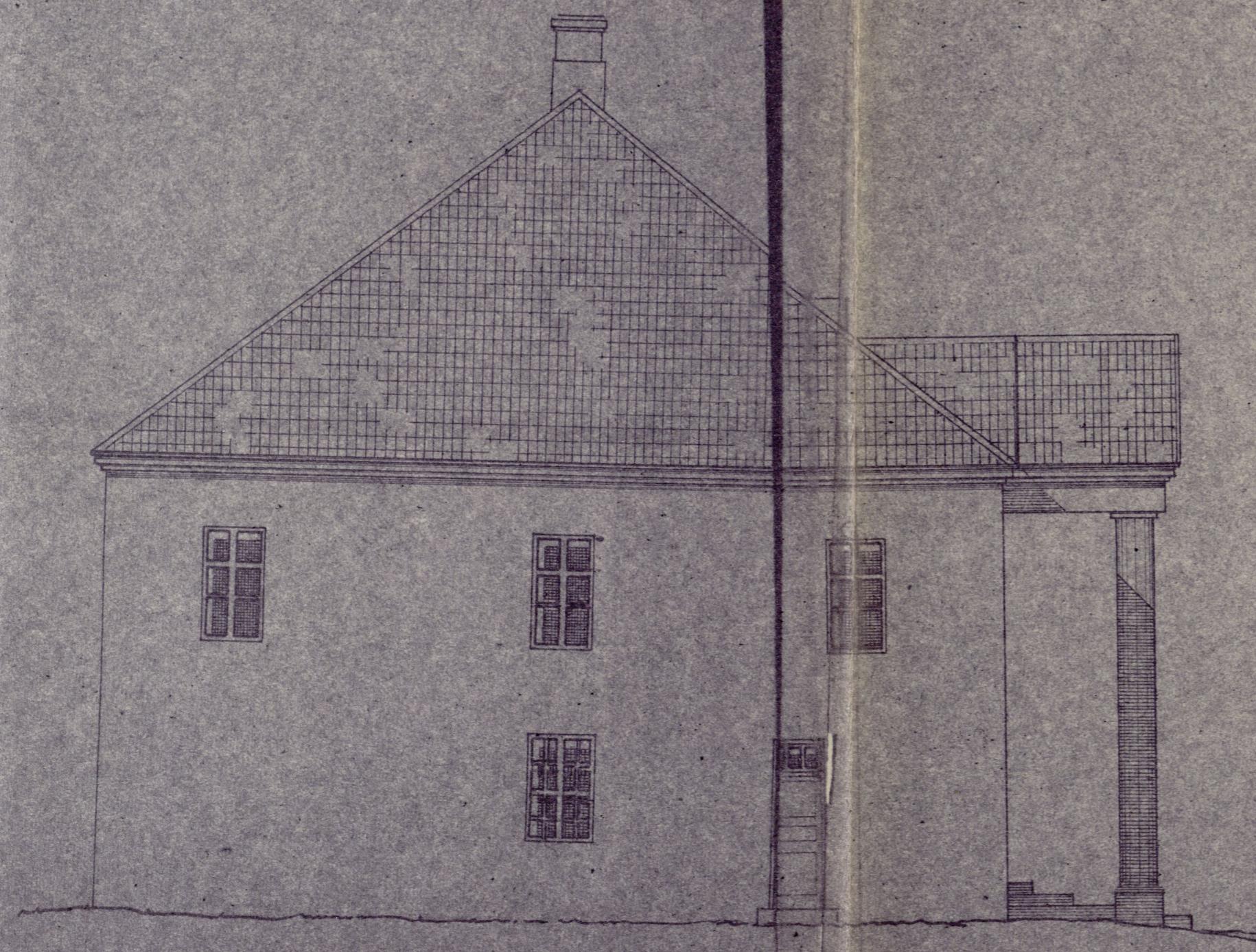

EEST VAADE

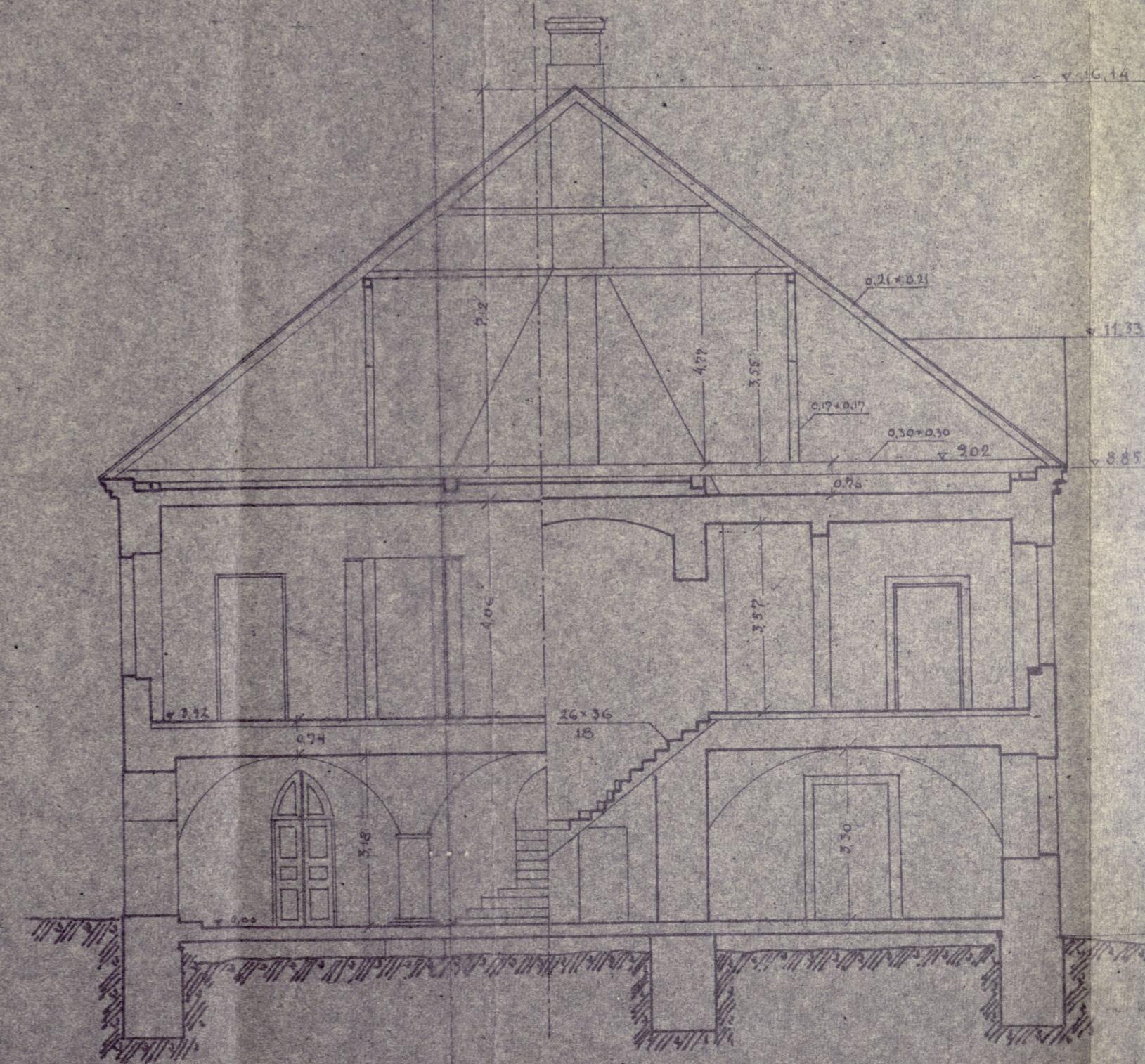

OTSA VAADE

LÖIGE A-B

LÖIGE A-B

